

ներ ըսելով, ոչ փափուկ կերակուրները եւ ոչ ժուժկալութիւնը ինքնին աղէկութիւն կամ գէշութիւն մը չունին. կը ընայ ամէն մարդ անխոր երբ որ ըլլայ՝ ամէն տեսակ կերակուրէն ուտել. միայն թէ Եստուծոյ դոճութիւն տալով ըլլայ*:

Պատկերացնենք իմանալ աւերել չէր միայն Յորինիանոսի վրայ դայթակղտնիներուն պատճառը, Միւս կողմէն ալ զինքը արդարացընելու համար կըսէր թէ կուսութիւնը ամուսնութենէն աւելի կատարելագոյն վիճակ մը չէ. եւ Տեսնու մերոյ ծնանկէն ետքը սուրբ Եստուածածին կոյս մնալը սուտ է կըսէր. եւ ճշմարիտ է ըսողներուն համար կըսէր թէ կրօնապաշտն ըսելու որ Տէրն մեր ճշմարիտ մարմին չառաւ. ճշմարիտ մարդ չեղաւ. ուստի մանիքեցիներուն համար միտ կըլլան: Եյս ալ մոլորութեան հետ զրպարտութիւն խառնել էր. վասն զի ճշմարիտ հաւատացեալք սուրբ Եստուածածինը միշտ կոյս խոտովանելով ալ երբեք Վրիժապետի ճշմարիտ մարմինն ունենալը ուրացած չեն. այլ կըսեն, ինչպէս որ իր ճշմարիտ մարմնովը յարութիւն առնելէն ետքը առանց դուռ բանալու առաքելոց ժողովուած աննախը մտաւ, նոյնպէս ալ հրաշալի եղանակաւ ճշմարիտ մարմնով սուրբ կուսէն ծնաւ առանց անոր կուսութեան ինքն աւերելը**:

Ինչպէս այսպիսի սկզբունքներ միտքը դնող մարդ մը մեղանշական գործքերէն բոլորովին անձնապահ չը կը ընար ըլլալ. եւ այսպիսի գործերը կը ծնաւորաց վըրայ երեւին նեւ աւելի դայթակղեցուցիչ են, եւ դառնորդ աւելի կը նուաւագընեն եւ արհամարհ կընեն հասարակութեան առաջը, բան թէ աշխարհականի վրայ տեսնուին նեւ: Եյսպէս ընթացք մը ունենալը չկընալ ուրանալով զինքն արդարացընելու կարօտ եղաւ. մոլորութիւն մըն ալ ասոր վրայ հանեց ըսելով որ մէկ մարդ մը մկրտութեամբ վերստին ծնունդն ընդունելէն ետքը չկընար սատանայէն յաղթուիլ. եւ թէ մկրտութեան չեղճքը ամէն մարդիկ իրարու հա-

* Պահոց օրէնքը աւերողներն ալ կերակուրներու մէջ խորութիւն չկայ. ըսելով Յորինիանոսի կըհետեւին. բայց անկէ աւելի յառաջագէմներ կան անոնց մէջ՝ որ առանց գոհանալու սեղան կընըստին, առանց գոհանալու կըլեն, եւ թէ որք մէկ կը յատրուական աղօթք մը ըսէ, նեւ կերակուրէն առաջ կամ ետքը՝ քրթերնուն տակէն կը խնդան վրան. եւ հին մարդ է կըսեն: Ամէն բանի մէջ յառաջագէմ եղողները ասոր մէջ ալ յառաջագէմ ըլլալու չեն մի:

** Յորինիանոս՝ կուսութիւնն օւ ամուսնութիւնը գո'նէ հաւասար կը բըռնէր. նոր ազանդաւոր մը լրբութեան այն աստիճանը հասած է՝ որ կուսութիւնը տեսակ մը հերետիկոսութիւն կըսէր: Լորբութիւնն ալ յառաջագէմութիւն կը վերցընէ եղեր:

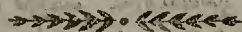
ւասար կընէ. այսինքն՝ մեղաւոր եւ արդար չեն տարբերի մկրտելոց մէջ. եւ թէ՛ որովհետեւ յաւիտեան կան կենաց արժանաւոր ըլլալին մկրտութեան շնորհէն է՝ մկրտուածներուն հանդերձեալ կենաց մէջ ստանալու եւ վայելելու երջանկութիւնը ամէնունը հաւասար է*: Սուրբ Օգոստինոս կըսէ որ՝ Յորինիանոս ամէն մեղք իրարու հաւասար են եւ մեղքներն ծանր ու թեթեւ չկայ ըսելով ստոյիկեան հեթանոս փիլիսոփայներուն կը հետեւի**:

Ինք զինքը արդարացընելու ստիպուելով հնարած մոլոր գրութիւնները շատ մարդոց հաճոյ երեւցան. ուստի շատ հետեւող ունեցաւ. Զոռայ մէջ. մանաւանդ այնպիսիները որ մինչեւ այն ատենը ժուժկալութեամբ եւ ճշնողական կենօք կապրէին. ասոնք Յորինիանոսի վարդապետութիւններէն համոզուիլ ուզեցին որ այնպիսի խստամբեր կեանք վարելը բանի մը աղէկ չէ. եւ թէ՛ ինչ որ ընեն նեւ կրօնից խոստացած աղէկութիւններէն եւ երջանկութիւններէն զօհուելիք չունին. ուստի վանքերնին ձգեցին. ամուսնացան, եւ զիրենք խնեշութեան եւ անառակութեան տուին: Յորինիանոս ինքը չամուսնացաւ, չէ թէ կուսակրօն կենօք Եստուծոյ առաջը ընդունելի վարք մը ունենալու յուսով, այլ ամուսնութեան պարտականութենէն ազատ մնալով իր ուզածն ընելու համար:

* Եյս մոլորութիւնն նորոգեցին. բողոքականաց նախահայրերը Լորբեր եւ Կալվին. չէ՛ թէ մը կըրտութեան՝ այլ հաւատոյ վրայ ձգելով. որով Յորինիանոսէն աւելի յառաջագէմ գտնուեցան, մկրտութեան մեծ կարեւորութիւնը ուրանալով: Մեր յառաջագէմները դեռ մինչեւ հիւ հասած չեն. բայց վերոյիշեալ անձը որ կուսութիւնը մեղք սեպելու համար առայժմ մեղքն ու անմեղութիւնը իրարմէ տարբերելու պէտքը կը զգայ, ինքը բողոքականաց դպրոցին վարժուած ըլլալով գոհ է՝ որ մը ելէ՛ այս վարդապետութիւնն ալ անգղիէն մէջ մտցընելու աշխատի: Առաջուց ըսածին հակառակը ըսել պէտք կըլլայ եղեր. հոգ չէ՛, մոլորեալները հակասութենէն չեն վախճար, ինքն ալ ձեռքը երկու պարբերականունի. Մեղքն, եւ Մոռայ՝ Զոռայը. ուզած մոլորութիւնը, կամ մանաւանդ խենդութիւնը կը ընայ անոնցմով հրաւարակել:

** Եյս մոլորութեանն ալ բողոքականները հետեւեցան, որ մահացու եւ ներքին մեղքերու տարբերութիւն չեն ճանչնար:

Հորինակ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՏԵՍՈՒՆ ՄԵՐՈՅ ՀՐԱՇՔՆԵՐԸ

Շարունակներ. ՏԷՄ ԷԲԵ 171

«Ահա այս է հրաշքին քրիստոնեական հաւատիրը՝ իր անհամեմատ վեհութեամբը։ Հիմա՝ թէ որ դիտէք Նէ րաքը, այս անիմանալի երեւոյթը խելք հասնելու կերպով ի՞նչպէս կրթացատրէք։ Այս հաւատիրը՝ իր ամբողջութեամբը՝ միայն երկու կերպ մեկնութիւն կը վերցընէ, մէկը անկեղծութիւն ենթադրելով, եւ միւսը՝ կեղծիք եւ խաբեայութիւն ենթադրելով։ Երրորդ չկայ։ ասոնց մէկը հարկ է ընդունիլ, քրիստոնեական հաւատը՝ աւետարանի հրաշքներուն համար տուած այս մեծ հաւատիրը կամ անկեղծ է, կամ չէ։ Այս երկու ենթադրութիւններուն ո՞րը պիտի ընդունիր. երկու կողմէն ալ չը հասկըցուելուննրու մէջ էք, ու զէք չուզէք՝ դադարեցնելու մէջ պաշարուած էք։ աջ կողմերնից ալ հրաշք՝ ձախ կողմերնից ալ։ փախուստ տալու տեղ չուկայ։ Եւ դուք՝ որ աւետարանի հրաշքներուն այս քրիստոնեական անհուն հաւատիրը աչքերնուդ առաջն ունենալով՝ տակաւին ամէն հրաշքնիրը յանդերձարար կուրանայք, հոս ըստիպուած էք հրաշքներու մէջ ընտրութիւն ընելու։ մէկը՝ թէ որ քրիստոնէից հաւատքը անկեղծ է Նէ, բոլոր քրիստոնէից վրայ խնդրութեան եւ ապշութեան հրաշք, եւ միւսը՝ թէ որ անոնց հաւատքը կեղծիք է Նէ, կեղծաւորութեան եւ խարդախ խորամանկութեան հրաշք։

«Աստիճակ պատիւ մը կը շնորհէք քրիստոնեաներուն միայն հաւատքին, ըսելով թէ առաջ ալ հիմա ալ այս հաւատքը անկեղծ է, տեսէ՛ք թէ այն ատենը ձեր խելքը ի՞նչ անիմանալութեան անգուն դի մը առաջ կը դնէք, ամենատեսակ եւ մտաւորական հանգամանքներու կողմէն իրարմէ այնքան տարբեր կերպարանաց տակ հաւանութիւններ, որ ամէն տեղ կը տարածուին, եւ տասն եւ ինն դար շարունակ կը տեսն այնքան բացարձակ եւ անյաղթելի հաւանութիւններ, որ տեղեաց եւ ժամանակաց ընդարձակութիւններէ կանցնին, եւ մարդկային կերպարանափոխութիւնները վրանին ազդեցութիւն մը չեն ընել, թէպէտ եւ այնքան փիլիսոփայներ եկան գոցին, եւ ամէն գիտութիւններ վրան յարձակեցան, ասոնք ամէնը մէկ իմաստ մը ունենալու համար քրիստոնեական լիարժեքութեան կողմէն աւետարանի հրաշքներուն զարմանալի քննութիւն մը կենթադրեն։ Երգ ո՞վ չը տեսներ որ հոս բայցարձակ ողտմական եւ փիլիսոփայական անհնարութիւն կայ ենթադրելու, թէ ոչ միայն այնչափ քրիստոնեայ ազգեր ալ եւ բարոյական մեծութեամբ ձոխացած մտահա-

րուստ մարդիկ ամենը մէկէն աւետարանին հրաշքներուն հաւատացեր են, ինչո՞ւ համար հաւատալին չը գիտնալով ի՞նչպէս այս համաձայնութիւնը ի՞նչպէս այն յամառութիւնը որ ամէն ալ ունին, մինչեւ անգամ այս հրաշքներու ճշմարտութեանը, վկայելու համար իրենց արեւն ու կեանքը տալու, երբ նոր քննաքննելու ըսածին նայելով, այն հրաշքներուն ստույգութիւնն եւ խաբեութիւնը յայտնելու համար միայն մէկ ժամ մը ըսանք քննութեան առնուելու բաւական էր։ Ի՞նչպէս մարդկային միտքը կարողացեր է միշտ եւ ամէն տեղ մինչեւ այս աստիճան հեղեղութիւններու անհոգեմալ եւ ծիծաղելի ըլլալ։ Եւ որչէ՞ց իրաւունք գտեր էք դուք՝ վսեմ քննաքննութեան եւ գերագոյն աղատութեան պատրուակաւ միայն ձեզի յատուկ սեպել խելքը՝ եւ բոլոր մարդկային ազգը անմիտներուն կարգը դասել մեզից։ Եւ այնպէս կը տեսնէք տեսալքով, որ թէ որ Յիսուս Քրիստոս ճշմարտապէս հրաշք պարծած չէ Նէ՛, ալ չկը ընար հասկըցուելու թէ ի՞նչ պատճառ կարողացեր է ամէն քրիստոնէից մէջ հրաշքներուն ճշմարտութիւնը անկեղծ եւ անյաղթելի հաւատքը արտադրելու, այն հաւատքը՝ որուն իրօք ըլլալը պատմութեան պայծառութիւնովը կը փայլի, նոյն իսկ ինքը՝ հրաշքներուն ամէնէն աւելի զարմանալին եւ խելք չհասնողին կը ըլլայ։

«Այն ատենը անտեղութեանն եւ չհասկըցուելուէն ազատելու համար աւելի անտեղի եւ աւելի խելքի դէմ բան մը կը մնայ, այսինքն, թէ առաջ ետեւները եւ առաջին քրիստոնեայները եւ քրիստոնէական ճշմարտութեան դրօշակին տակ միացած վարդապետները հրաշքներու հաւատալու պէս ցուցուցին զիրենք, որոյ ապացոյցը չունէին, ըսել է որ քրիստոնեայներուն հաւատքին հրաշքը բացատրելու համար քրիստոնեայներուն անկեղծութիւնը դուրանալ պէտք պիտի ըլլայ, արդ՝ ասանկ մէկ ծանր նիւթոյ մը մէջ՝ այնպիսի մարդոց դէմ այս տեսակ ամբաստանութիւն մը՝ փաստի օտուեր մը անգամ չունենալով, ի՞նչպէս կը ըլլայ։ Ամէն մարդ իր անկեղծ հոգեոյն խորունկէն կիմանայ թէ այդ բանը անհնար է, եւ այդպէս կարծիք մը նախատնիք է։ Ասոր ծանրութեանը տակը մըտնելու փորձ մը փորձէ՛, չես կը ընար, ասիկայ տրամաբանօրէն այնպէս հակասական, եւ բարոյապէս անանկ անճշմունք է, որ միտքն ու սիրտը մէկ տեղ կը տեսնան։

«Երբ ոյս ինք զիրքը ծանշալու պատուոյն հետ շփաբանող անանկ կարծիքի մը վրայ երկար չեմ խօսիր։ Բայց հոս ան շանախել հարկ է, որ նոր քննաքննութիւնը ողտմութեան հոգաողութեան անհնար ըլլոր քրիստոնեական ընկերութիւնը նախատեղական երկնայնորդութեան մը մէջ կը ձգէ, որ աս

կերպով կը ընայ պարզուրիշ: Կամ ծիծաղելի պարզմունքներն մը որով հրաշքները կը ընդունին առանց դիմադրութեան ինչո՞ւ համար կը ընդունին: Կամ գորշելի կեղծաւորութիւն մը որ անոնք ընդունիլ կը ցուցնեն, եւ բերնով հաստատած ատենը մտքին մէջէն կուրանայ: Կամ անմիտ պարզութիւն մը որով ինք զինքը կը խաբէ: Կամ եղեռնական խարդախութիւն մը որով ուրիշները խաբելու կաշխատի: Ի՞նչպէս կը ընենք ամէն ժամանակի քրիստոնեայները մէկէն այսպիսի նուաստացուցիչ երկու կողման մէջ տեղը ձգել: որոց ո՞րն որ ընդունուի նէ՞ վատանուութիւն է: Իայց ասկէց ելլելու համար ալ ի՞նչ ընելու է: Ի՞նչպէս խոյս կը տրուի այսպիսի ենթադրութեան մը որ միանգամայն ամենածանր նախատինք մը, ու անհնար եւ անկարելի հրաշք մըն է: Սիւսն մէկ բաց ծամբայ մը կայ ասկէց ելլելու: եւ անկէց զտու չկայ: եւ է այն: վկայել թէ քրիստոնեայները անոր համար հրաշքներուն հաւատացին, վասն զի Յիսուս Վրիստոս հրաշք գործած էր: եւ անոնք ալ անոր այնպէս ըլլալն ստուգած էին:

„Եւ յիշատի այս լուծումը չըլլայ նէ ի՞նչպէս հասկընալու եւ ընդունելու է ամէն քրիստոնեայներուն ընդհանրապէս՝ աւետարանի հրաշքներուն հաւատալուն երեւոյթը: Յիսուսի Վրիստոսի հրաշքները յայտնապէս ստուգուած չէին ըսուի նէ՞ անհրաժեշտ է ինչ եւ իցէ կերպով այս համաշխարհական հաւատքը բացատրելու փորձ մը անգամ ընելը, բայց եթէ սա՝ երեք պատճառներուն մէկովը: Կամ ըսելու է թէ աւետարանական վարդապետութեան վսեմութիւնը՝ քնապէս անոր հեղինակը հրաշալի անձ մը կարծել տուած է: Կամ թէ՛ այն ժամանակուան խելքերը ընդհանրապէս գերբնական բաներու եւ հրաշքներու հաւատալու միտում ունէին: Կամ թէ՛ Վրիստոս իր աշակերտներուն սրտին մէջ այնպէս եռանդ մը բորբոքեր էր, որ անոնք ալ իրենց վարդապետը պատմութեան մէջ մեծ ցուցնելու համար գոնէ հրաշագործութեան փառք մը անոր ընծայելը պատշաճ դատեցին: Եւս երեք պատճառներուս ո՞րը ձեզի բաւական կերելի՝ քրիստոնեայներուն Յիսուսի Վրիստոսի հրաշքներուն հաւատալը խելքի մօտ կերպով մը բացատրելու համար:

„Ո՞րը: Յիսուսի Վրիստոսի վարդապետութեան վսեմութիւնը պատճառ եղաւ անոր հրաշքներուն հաւատալու: Իայց ի՞նչ նորորինակ հրաշքով՝ այն բանը որ ուրիշ պատճառէ մը առաջ եկած էր, ինքը դարձաւ պատճառ եղաւ: Ի՞նչպէս մտքերնուդ ելաւ որ ճիշդ ասոր հակառակն է պատմութեան մէջ գըրուած ծշմաշտութիւնը: չէ՛, տեա՛րք իմ: չէ՛, աշխարհքս Յիսուսի Վրիստոսի վարդապետութեան վսեմութեանը համար չէ՛ որ անոր հրաշքներուն հա-

ւատաց, այլ անոր հրաշքներուն համար էր որ անոր վարդապետութեան վսեմութեանը հաւատաց, անոնցմով ասոնց աստուածային յայտնութիւն ըլլալուն լուսափայլ վկայութիւն մը ունենալով: Ի՞նչպէս մանաւանդ առաջին ժամանակները, վարդապետութեան վսեմութիւնը հրաշքներու հաւատալ բերաւ: Հասկըցուելու գլխաւոր բանը՝ այն վարդապետութեան վսեմ եւ գերազանց ըլլալն էր: Տակաւին փորձը անոր ներգործութիւնը եւ զօրութիւնը ապացուցանելու չափ չէ՛ր: եւ իմացականութիւնները դեռ չէին կը ընար այն աստուածային լուսաւորութիւնը ընդունիլ: Եւս վարդապետութիւնը իր խորհուրդներովը խելքի՝ եւ բարոյականովը կիրքերու դէմ կուգար: եւ նախապաշարումն ալ չէ՛ թէ անոր նպատակը, այլ մանաւանդ հակառակ էր: Եւրեմի՝ ո՛չ միայն այս վարդապետութեան վսեմութիւնը չէր հրաշքներուն հաւատալու համոզողը, այլ մանաւանդ նոյն իսկ ինքը համոզելի ըլլալու համար հրաշքներու կարօտ էր: Եւ ասկէց զատ, Վրիստոսի վարդապետութեան գերազանցութիւնը՝ որ իր ժամանակակիցներէն ծածկուած էր, ի՞նչպէս հրաշքներու հաւատալու պատճառ եղաւ: որովհետեւ հիմայ ալ՝ որ անոր գերազանցութիւնը ամէն տեղ լուսափայլ կը ճառագայթէ, անիկայ քորոզողին հրաշք գործած ըլլալուն այնքան չհաւատացող եւ հակառակող կը գրանէ:

„Հապա ընդհանուր հաւատացելոց՝ Յիսուսի Վրիստոսի հրաշքներուն հաւատալը ի՞նչպէս բացատրեմք: Խելքերուն հանգամանքովը կըլլայ, ըսելով թէ բնական մէկ միտում մը ունէին հրաշքներու հաւատալու: Իայց ո՞ր կարգացիք որ Յիսուսի Վրիստոսի ժամանակի մարդոց խելքը՝ անոր եւ առաքելներուն հրաշքներուն հաւատալու տրամադրութիւն ունէին: Եւս առեւն ալ հիմակուան պէս՝ հրաշագործը շատ վարկուծ մը չունէր: Ս՝ անաւանդ թէ՛ հասարակաց միտումը աւելի ասոր հակառակն էր: Հրեայներն իրենց կողմէն՝ հրաշքները ընդունելու տրամադրութիւն բնաւ չունէին: Եւ իր հրաշքներովը լուսափայլեալ եւ հասարակութեան սիրելի եղող անձը իրենց մէջ պըտրտած ատենը՝ զիւական մարդ մը ըլլալուն կասկած կը ցուցնէին: եւ ասոր անժխտելի վկայութիւն է՝ հրաշագործող Վրիստոսի դէմ սինակոկայի մեծերուն ցուցուցած կատաղի հակառակութիւնը: Իսկ հեթանոսներուն գալով, ասոնք ալ հրաշք մը գործուիլը տեսած ատենին տրամադրութիւն ունէին երկբայելու եւ ուրանալու: Թէ որ չհայհոյէին եւ չծաղրէին նէ: Հեթանոսներուն տրամադրութիւնը մինչեւ հիմայ առանկ է: Եւ դուք կը կարծէք որ Վրիստոսի ժամանակակից-

ներուն խելքին հանգամանքը կարող եղաւ Վրիստոսի հրաշքներուն հաւատարմուն պատճառ ըլլալու :

„Բայց պիտի ըսէք . հրաշքներն ընդունելու համար լոկ տրամադրութենէն աւելին կայ . հասարակութիւնը մեծ եռանդ մը եւ յափշտակութիւն մը ունէր Վրիստոսի անձինը վրայ . եւ շատ կը փափաքէր հրաշագործութեան փառքով անիկայ պսակելու : Սակայն չէ՞ք տեսներ որ հոս ալ ձեր խոտորնակ տեսութիւնը եւ միակնիքն արմատութիւնը՝ գործը պատճառի եւ պատճառը գործի տեղ կը լինել տուեր է ձեզի : Վրիստոսի անձինը վրայ մեծ եռանդ ունենալնին էր արդեօք անոր հրաշքներուն հաւատարմուն պատճառը . կամ թէ Վրիստոսի գործած հրաշքները տեսնելովին էր մի որ ժողովուրդը անոր յափշտակուեցան եւ այն եռանդը անոր վրայ ունեցան : Եւ այս է խնդիրը . եւ ո՞ր անաչառ եւ ողջամիտ մարդ այս խնդրոյս առաջը կը ընայ վայրկեան մը տալովուսի : Եւս առաջարկութիւնը բացարձակապէս կը մերժեմ . բայց սեպնք թէ աւելի եռանդով Յիսուսի Վրիստոսի անձինը յարեալ քանի մի հատընտիր աշակերտներու եւ բարեկամներու համար արժողութիւն մը ունենայ , ի՞նչպէս կը ընար արժեք այն ժամանակի բոլոր մարդոց համար , որ այն ատենը անոր հրաշքներուն համբաւը կը տարածէին . եւ առաւելապէս՝ անոնցմէ ետքը աշխարհ եկող մարդոց առաջն ի՞նչ արժողութիւն կը ընար ունենալ . թիւ որ գոնէ Յիսուսի Վրիստոսի տեսնողներուն եւ քարոզութիւնը մօտիկ ընողներուն եւ քովը յաճախողներուն համար արժեք մը ունենար նէ , ի՞նչպէս կընայ ուժ ունենալ ուրիշ ամէն անձանց քով որ ո՛չ անոր քով գացած էին , ո՛չ զինքը տեսած եւ ո՛չ ձայնը լսած էին : Եւ որո՞ւ կը ընաք հաւատացնել որ Վրիստոսի անձինը վրայ մարդոց ունեցած եռանդը եւ սէրը՝ անկէք մէկ եւ երկու եւ երեք հարիւր տարի ետքն ալ այնքան խելացի եւ հանճարեղ մարդոց հաւատացուց անոր հրաշքները : Ի՞նչ կըսեմ ես : Թիւ որ Յիսուս Վրիստոս իր աստուածութեան նըշանը իր հրաշքներուն լուսափայլութեամբ չյայտնէր նէ , խելքը կը հարցընէ թէ այդ եռանդը ի՞նչպէս բորբոքած կը ըլլար . ի՞նչպէս կը շարունակէր . ի՞նչպէս դարձէր ի դար կը մնար անոր վատահամարութեամբը կնքուած գերեզմանին առաջը : Խորհո՞ւրդ է այն . խորհո՞ւրդ :

„Եւ այսպէս , տես՛րք իմ , կը տեսնէք որ , թէ որ Յիսուս Վրիստոս ճշմարիտ հրաշքներ չգործեց նէ , այն հրաշքներուն վրայ քրիստոնեայններուն համաշխարհական եւ անյալմելի հաւատքը կը ըլլայ առանց պատճառի գործ մը . պատմական մէկ երեւոյթ մը՝ որուն լուծումը պատմութիւնը պիտի չկրնայ տալ :

հրաշքներուն ամէնուն տեղը բռնելու համար մը . տածուած՝ ամէնէն աւելի անկարելի հրաշք մը :

Հարունակել

ԺԵՐԹՒԷՆ ԳԻՂՍ

„Եւսմակը կարգալը շարունակեց :

„Եւ , Փրան-մասոն անունս ձգելով՝ խորհրդարանէն բոլորովին ձեռքս կը քաշեմ : Քաշ , իբր , ապստամբ Փրան-մասոն զիս թէ որ մեռցընելու եւ հովուն տալու համար կտոր կտոր ընելու զէք , վրանիդ չի պատուէք . ես կունակ ունիմ , եւ զձեզ կը ծաղրեմ : Փրան-մասոնութեան գալով՝ անոր եւ բոլոր պարագաներուն գլխուն՝ Պատէ Ռուսէլի խոգին պէս կընեմ :

„Եւսպէս , Պարոն , մնամ շնորհապարտ դրամացի քո :

„Ո . ԿԸՆՕ .

„Եւսմակը լըմննալէն վերջը պանդոկապետը վհատութեամբ ձեռքն առաւ , վրան նայեցաւ , դարձուց , ինք զինքն աղէկ մը վստահ ըրաւ՝ որ լսածներուն ամէնքն ալ հոն գրուած են . ետքը հառաչելով մեմուաց .

— Ես ամէն ատեն աղէկ կ'ըսէի որ այս մարդը բռնելու տեղ չ'ունի : Բայց կը լուէ ու զմեզ չի մատներ . անկէ գլխուն գալիքը ինք դիտէ :

Եղբայր Ժերսան նամակն առաւ դուրս ելաւ , անշուշտ միւս եղբայր ցուցընելու համար . եւ Ժաքմէն , ընդունուելէն առաջ ունեցածներէն շատ գէշ երկմտութեան մը մէջ ինկաւ : Բայց երկու ժամ ետքը հօրմէն եկած նամակն ու զրկած քիչ մը ստակը զինքն անկէ ակործելի կերպով ազատեց : Կը գրէր որ նիդակեցաց մէջ հաշտութիւն ըլլալով երկիրը խաղաղած է , ուստի ետ դառնայ : Ժաքմէն առանց յապաղելու այս առիթս ի գործ դրաւ . հաշիւը տեսաւ , ծրարը կապեց , եւ նոյն իսկ այն օրը պանդոկապետը դալէն առաջ ժամը չորսին ի ի բաղաբին ձեպընթաց կառքը մտաւ : Զոն Դուրնէ քաղաքը գացող կառք մը բռնեց , եւ ճշմարտապէս լոյսը վերջապէս տեսնելու վստահութեամբ միտմարած եւ հանդարտած անվտանգ հօրը տունը հասաւ :

Ըռաջին գրկախառնութիւններէն եւ այն հաղաւտոր հարցումներէն ետքը , որոնք չորս հինգ ամիս հետոս գտնուող տղու մը իւր ընտանեացը վերադառնալուն կ'ըլլան , պատմեց Ժաքմէն թէ ի՞նչպէս Փրան-մասոն եղաւ : Տուած մանրամասն տեղեկութիւններուն վրայ հայրը մակարեբեց , որ ա-

տանկ մեծ անմոռութեանց մտադիր պարագիղ քաղաքացիք անոր ներքեւ գաղտնի նդատակ մը ծածկած ըլլալու են . եւ տղան խրատեց , որ երթայ իւր քահանային խորհուրդ հարցընէ , որ խելացի մէկն էր :

Երբ բարի մարդն ամէն բան իմացաւ , հետեւեալ կերպով խօսեցաւ ժաբմէն Վլէսին :

— Գրանմասնութիւնը այս վերջին դարերուս մէջ ելաւ . քրիստոնէութեան հակառակ դիտաւորութեամբ . եւ ըրած յառաջադիմութիւնը տեսնելուն պէս Կղեմէս ԺԲ եւ Բենեդիկտոս ԺԴ պապերը գանձիկայ դատապարտեցին :

Չգէ սուրբ աթոռոյն անսըխալութիւնը , որ մեզ համար վարդապետութիւն մ'է , շեռ ընդունիր որ Պապն ու իւր կարգի անդամները մարդկորէն խօսելով կարեւորութիւն մ'ունենան , եւ անկէ ելած խրատները մեր խելքին առանձին դատաստանէն աւելի արժեն :

Ուրեմն պարտաւոր եմք իշխանութեան հընադանդեւուն . եւ այս պարագայիս մէջ , որուն վրայ է խնդիրը , նոյն իսկ միայն խելքերնուս հպատակելով կրնանք ուղիղ երթալ : Ս'ինչեւ անգամ երբ Ֆրանմասնութիւնը յԱստուծոյ եկածն աւերելու եւ տեղը մարդկային հպարտութենէն (որու հայրն ո՛վ ըլլալը գիտես) եկածը դնելու գաղտուկ նպատակաւը հաստատուած չ'ըլլար , ստոյգ չէ՞ մի որ որմնագրաց ընկերութիւնը այն տմարդի կերպովն ուր որ զանձիկայ տեսար՝ դոնէ յանցանքի առիթ մըն է : Ա' ասն զի կեզծեաց , ունայնութեանց , որկրամոլութեան , արեւցութեան , կռիւներու եւ զԱստուած մոռնալու դուռ կը բանայ : Փրանմասն եւ միանգամայն սեղդարիտ չի կրնար ըլլալ մէկը : Մըք կ'ուզես այն ընտրէ :

— Ուղղափառ կը մնամ . պատասխանեց ժաբմէն Վլէս . եւ Աստուած հետ ըլլայ :

— Ուրեմն վաղն եկուր ինծի հետ ծաշէ . ըսաւ քահանայն : Սարժմ' մերջապէս պիտի կըրնամ միտքս բանալ :

Հետեւեալ օրը , չէ թէ որմնագրաց այլ բարի քահանային բազմաթիւ բաղդրազուարթ բարեկարգութեամբ :

Փրանմասնները Կղեմէս ԺԲ էն 1758 տարւոյ ապրիլ 25ի Ի Եմինուտի (In eminenti) կոնգրակու

ու Բենեդիկտոս ԺԴ էն 1751 տարւոյ Մարտի 18ի Սուխագո (Providas) կոնգրակու դատապարտուած էն : Իսկ Գաղաթանկեքը , Գիոս Է. ԶԷրէն Է ԶԷրէն Բիսպոս (Ecclesiam à Jesu Christo) կոնգրակու

կոնգրակու 1824 Սեպտեմբեր 15էն , եւ վերջապէս Ֆրանմասններն ու բոլոր դադունի ընկերութիւնները 1820 թի պապին 1823ի մարտ 15ի կոնգրակու դատապարտուած են :

մօքը շրջապատեալ անդանի մը քով՝ Ժաբմէն հետարբերաշարժով էյսեր մտիկ չի ընէր : Վահանայն այսպէս սկսեց .

այդմանքն միմեզացն . զձեզ յոմա քալի :

այդմանքն միմեզացն . զձեզ յոմա քալի :

ԲՐՈՒՍԻԱՅԻ ԱՍՊԵՏԻՆ ԳԱՆՏՆԻՔԸ

Այս մարդիկն բրածնին գիտէն :

— Պիտի չկասկածէի :

ԹԵՕԼՈՍ

— Ո'րբեակ . որմնագրութեան մէկ անորժեի պատմութիւնն ընել կ'ուզեմ . բեզ կը կրթէ :

1873 տարւոյ Մարտի 15 հինգշաբթի օրը Բրուսիոյ Փրեզերիկոս Բ Թագաւորը Բողոսման մէջ

քիչ հոգով , այսինքն Ս'ուրէրի հետ , որ աչքէ ելած տեսնելով զինքը՝ երթալ կ'ուզէր , Ս'ուրէր

գիւսի հետ , որ Ս'ուրէրի այն վիճակն ինկնելուն կ'ուրախանար , տ'ըթանի հետ , որ իւր փիլիսոփայա-

կան այլանդակութիւններէն քիչ մը խելքը վրայ գալով խաղաղութեամբ Գաղիոյ մէջ կենալը բրուսի-

ական մտերմութեան փշալից պատիւներէն շատ նախապատիւ կը սեպէր , երեկոյեան հաց կ'ուտէր :

Այս այն ատենն էր , որ Բարիզ՝ ամէն նորութեան իւր մէջը դրողաճ եռանդովը ապա որմնագրէ անունն ա-

ռած խորհրդական նորոգութեանը կը զբաղէր :

Արդէն շատ տարիներէ հետեւ Բարիզ խորհրդա-

րաններ կային . բայց դադարութիւնը այնպէս կը պատրաստէր անոր գործերը , որ խոսովեալ բարիզ-

ցոց երկար ժամանակ սաստիկ դրազելու նիւթ եղաւ :

Ս'եօն Փրեզերիկոսի նման , որ ահաւի անորժակաւը երեւելի էր , զորեցած բոլոր հնչակաւոր

կոչնականներին առատապէս կերած եւ լաւ մը խմած էին : Ինչ որ անուն մ'ունէր եւ յարգի էր

բաները կ'ուէր կ'ուէր ծաղրել մատակարարող մէկ պատեհութիւնն անգամ մտցած չէր խօսակցութիւնը :

Ս'երջապէս բոլորովին ուրիշ նիւթ մը , խորհրդական որմնագրութեան վրայ դադաւ խօսքը :

Սա նշուազեղ նիւթը լըմընցընէր . ըսաւ Փրեզերիկոս . խորհրդարանի քիչ մը զիւցած գաղ-

տուկ զրուցուածքը անհեղեղ կերպով գործածելով :

Եղաւ որմնագրիները կը շատնանկոր . իմ գաւառացոյ մէջն իսկ քրդորած են : Այն գաղաթի ընկերութիւնները գլուխնուս բան մը պիտի բանն :

Գիտէ , պարզն փիլիսոփաներ . կ'ընդունին Վիսաւարի գործադրուած արարողութիւնները , քանի որ վերջանալար շոյս կը տարածէր :

— Մ. զլդէր րսաւ . Պրանմասնութիւնն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ երեսուն տարի առաջ զինով անդ-դիացաւ մը երազած խել մը անմութիւններ, որոնք խնթերու ձեւով տարածուեցան : Ի՞նչ կու-ղեն որ ընեն այն մարդիկն, որ Սողոմոնի տաճարը շինող Քիրամի ժամանակէն ըլլալ կը պարծին, չը պիտեմ որ բառարանի բառերով լեզու մը հը-նարած են իրենց, երեք հազար տարի առաջ մեռած մարդու մը համար կուլան, եւ եթէ ծայրը հաց-կերոյթ մը չըլլար՝ կապկութիւններ ընելու համար խորհրդարան չէին երթար : Ի՞նչ որ այն անհամու-թիւններէն կը վախնաս, թատրոնը ներկայացընել տուր . կատակերդութեան աղուորը կ'ըլլայ :

— Սակայն . ընդմիջեց Սօքրատիս . դուք ըզ-ձեզ ֆրանմասն գրել տուիք Պուշըրի* փողոցին մէջ :

— Ղուբ ալ այնպէս . պատասխանեց Մ. զլդէր սաստիկութեամբ . Մըսուի նաեւ թէ անհնարին բաներ գլուխ հանելու համար միջոցներ կը բընտը-ռէք հոն :

— Տ'Արժան՝ Սօքրատիսի գոյնին յանկարծ նետելը նշմարելով՝ աճապարեց մէջ մտաւ եւ զը-րդեցեց . Պարոններ . չը վիճաբանեմք : Ես ալ ֆը-րանմասն եմ, եւ կը խոստովանիմ որ ըստ երե-ւութիւն անմեղ բան մ'է . բայց ես հոն՝ Բանիւր-ծի ոչխարին պէս՝ ուրիշներու ետեւէ դացի :

— Փրեզերիկոս րսաւ . Մարդոց այդ գործած տղայութիւններն ինձ խիթալի կ'երեւին : Եթէ ես այն Ղլեմոնի կոմս ըսուած կովին տեղն ըլլայի, զոր Պաղդիոյ մէջ մեծ-վարպետ են ըրեր, իրմէ ա-ւելի բան կը գիտնայի : Կ'երեւի որ բանադուած են : Պարոններ . գործոյն անմեղ չ'ըլլալուն մէկ ապացոյցն է այս : Աղէկ . անոնք Սողոմոնի տաճա-րին ժամանակէն եմք կ'ըսեն . ես ալ իմ տէրու-թեանս մէջ ասկէ հին անուն ունեցող ընկերութիւն մը կ'ուզեմ՝ հիմնել :

Թագաւորին այս յանկարծական դադարիսին վրայ ամենքն ալ վայրկեան մը լռեցին :

— Սողոմոնի տաճարէն առաջ . ըսաւ ետքը տ'Արժան . այն առնի որմնադրութեան գործ միայն բուրգերը կը տեսնեմ :

— Փրեզերիկոս պատասխանեց . Աղէկն աղէկն ունիմ ես, եւ կը փախարիմ որ բրուսիացի որմնա-դիրները ալ ցանկալու բան չ'ունենան . Բարեւո-նի աշտարակն իրենց սկիզբն կ'ունենան :

— Աղէկ դտում . ըսաւ Սօքրատիս : Բայց այն աշտարակը անպատմեական ձեռնարկութիւն մ'էր :

— Որդ հագ . զրուցեց Մ. զլդէր . դու ինչպէս որ ջաղաղքի երկանաբարի ձեւ ունեցող աստղերդ կը կարգադրես, նոյնպէս Արքայն ալ զայն կարդի կը դնէ :

— Միաբանիմք . ընդմիջեց դարձեալ տ'Արժան . Իւր վեհախառութեանը կ'օգնեմք :

— Որմնադրական բաներն հացկերոյթներուն համար ինձի հաճոյ են, ինչպէս որ Պ. Մ. զլ-դէր կ'ըսէր :

— Եթէ Իւր Վեհախառութիւնը Բարիգու խոր-հրդարանաց ոտքն առով առնել կ'ուզէ՝ զուարճալի (բահաֆ) բան է :

— Թագաւորը պատասխանեց . Խնթութեանց հետ մաքառիլը առելի խնթութիւն ընելով կըլ-լայ : Իսկ քեզ, սիրելի տ'Արժան . քեզ նախընթ-րակ (collation ագլաճ քահալալը) մ'ընել պիտի տամ որ գոնէ նման մը չունենալու կողմէն յարդ ու-նենայ : Ահա իմ հիմնադրութիւններս, պարոններ . շարունակեց Փրեզերիկոս . եղբայրներնիս Ղոյեան կամ Ղոյի որդիք կոչուին . Ահապետ ալ ըսուին, եւ աւելի ընդհանրապէս բրուսիացի ասպետը կոչ-ուին : Եւ զիս բան մը չ'արդելու հաստատելու՝ թէ երեք հարիւր տարիէ ՚ի վեր իմ նախնիքս այս ատիւճանին պաշտպան են :

— Տ'Արժան պարզութեամբ հարցուց . Իրա՞ն է :

— Սօքրատիս պատասխանեց . Չեմ տեսներ որ Իւր Վեհախառութիւնը կը զրօսնու, ինչպէս Պ. Մ. զլդէր ալ պատմութիւն գրած ժամանակ կ'ընէ :

— Այս ալ միշտ այնչափ ճմարիտ է, զրուցեց Փրեզերիկոս, որչափ որ ատորիսամեան խորհրդա-րանաց մէջ քեզ առաջարկուածները : Բրուսիացի ասպետները դիցաբանութեան մէջ արդէն անուա-նի էին Տիտան անուամբ . սանդղովք երկինք ելնել ուզեցին : Մեք որ տիեզերաց մեծ ճարտարապե-տը կը ճանչեմք, Տիտաններն առասպելաց մէջ կը ձգեմք . սկիզբնիս Բարեւոնի աշտարակէն կ'առ-նումք մեք, ինչպէս որ ըսի : Մեր մեծ նիստը մար-տի մէջ լուսնին լրացած մէկ գիշերը կ'ընեմք, որ է լեզուաց խառնակութեան եւ ապստամբ գործա-ւորաց ցրուելուն տարեդարձը : Իւր որովհետեւ այն՝ ամբարտաւանութեան պատիժ էր, որ միշտ զգաս-տացուցիչ օրինակներէն է, ուստի բրուսիացի աս-պետք ալ առանձին տեղ մը կը ժողովուին . խոր-հրդարանին մէջ լուսնէն ուրիշ լոյս պիտի չ'ունենան :

ԵՐԱԽՍԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Պաղդիայի Ղու բաժնին կողմ ըսուած տեղը երկու մեքենաբետ արուեստաւոր մէկ գործարանի մը մէջ կը բանէին ասկէց հինգ վեց տարի մը ա-

* Բարիզ բացուած առաջին խորհրդարանը Պուշը-րի-Սեն'դ-Օնօրէ, հիմայ Ժանիսոն ըսուած, փո-ղոցն էր :

ուրջ . մէկին անուանէր Տէռէօմօ , եւ միւսը Սա-
լանսիէնցի մէկն էր Բ . . . անուն : Այս վեր-
ջինս հիւանդացաւ , եւ որովհետեւ հիւանդանոց-
երթալ չէր ուղեր , գործակիցը ասոր ամէն խնամք
տարաւ եւ ամէն բանը հոգաց չորս ամիս շարու-
նակ : Բայց այն ատենը Տէռէօմօ ինքն ալ բանելու
բան չգտնելով ուրիշ տեղ երթալու հարկադրեցաւ .
եւ իր բարեկամին 60 Փրանք փոխ տուաւ անանկ
գնաց : Այն ատենէն ետքը , Բ . . . ընկերին վը-
րայ բնաւ լուր մը չառաւ . եւ ստակ տուած ըլ-
լալուն ալ մոռցաւ : Բայց օր մը յանկարծ այս բա-
րեկամը քովն եկաւ . իր հարստացած ըլլալն անոր
խմացունէնէն ետքը 10,000 Փրանք ալ ստակ տու-
աւ անոր որ մէկ գործի մը ըսկըսի : Ասոր պէս
գէպքեր կըլլան . բարերարեալները ամէն ատեն ա-
պերախտ չեն ըլլար : Եւ ճիշդ ժամանակի կըսպասեն .
բայց բարերարին ամէնէն ապահով վարձատուը Ասա-
ուած է . որ իր անունովը տրուած բաժակ մը
պաղ ջուրին համար ալ վարձք կը խոստանայ :

ԱՆՆԱՒԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔԸ

Բաւական յայտնի է որ Ռընան անուն դաղղիա-
ցի մը մօտեքս էփ աղէկ հոչակուեցաւ իրեն շինած
եւ Սալ (Յէնս) մակադրով տպած ամբարիշտ եւ
ծաղու արժանի սուտերով եւ սխալներով լեցուն գրո-
քովը : Այս գիրքս ամէն աղգի եւ ամէն երկրի ան-
հաւատներուն սիրելի եղաւ , ձեռքերին իրրեւ նոր եւ
հզոր գէնք մը առին քրիստոնէութեան դէմ . որով
ուրիշ բան մը չըրին եւ չին կըրնար ընել , բայց եթէ
ուղիղ դատողութեան բաւական ըլլալու չափ հմտու-
թիւն եւ խելամուտութիւն չունենալին յայտնել :

Դօքտրնա գաւառը հրատարակուած Վէրապո-
նա Նոյն-Լա անուն լրագիրը կըսէ որ Ռընանին գիրքը հոն
մօտ դանկը բաւական գէշութիւններ բերաւ հետը :
Դայթակութիւնները շատցան . Գիրենցէ քաղաքի մէկ
պատկերազարդ լրագրի մը մէջ Տեառն մերոյ պատկե-
րը տպուած օղանուած է ամբարիշտ կերպով : Երկնալ
լրագիրը այս պատկերին վրայ լիովն տեղեկութիւն
մը չտար :

Անհաւատութեան յաջորդեց բարուց ապականու-
եցութիւնը . գողեր , քսակահաւաններ , բողբ , ամէն
անասի օրիկայներ չափէն աւելլել շատցան քիչ ժամա-
նակի մէջ . բողանոցներն աւելցան . սղանութիւններ
եւ սրբապղծութիւններ եւ ուրիշ տեսակ եղեւնադո-
ւութիւններ յաճախեցին : Բնական պատահարներ ալ
յաջորդեցին . որ թէպէտ բնապէս անհաւատութենէ
եւ բարուց ապականութենէ չեն հետեւիր , բայց շատ
անգամ Աստուծոյ անքննելի գոտաւտանութիւնն էր :

գաւտացուցիչ պատիժ կը խրկուին շեռակ ճամբէ խո-
տորողներուն վրայ . եւ փորձով հաստատուած է
ռամական առածը , թէ մարդս մինչեւ որ նեղը չեյ-
նայ նէ Աստուծոյ չգիմեր : Եւ այսպիսի պատուհա-
ններն էին սով , հիւանդութիւններ , եւ ուրիշ արկած-
ներ : Աղքատները շատցան , եւ փողոցները եւ եկե-
ղեցւոյ դռները լեցուեցան . որով այն մարդիկ որ
Ռընանի գիրքը կարդալով քրիստոնէութիւնը եւ ա-
նոր հիմնադիրը ծաղու եւ արհամարհի սովորէին ,
անոր սովորեցուցած մարդաւորութիւնը ի գործ դնող
քրիստոնէից ժողովարանին դուռը իրենց նպաստ գըտ-
նել կը յուսային :

Երէ-էիս 21 Թուոյն մէջ հրատարակուած ըս-
ղորք՝ պարբերականաց խմբագիրներուն վրայ այլ եւ
այլ ազդեցութիւն ըրած է : Սէն-Մարիէ հասարակ մե-
ծաղատիւ խմբագրոյն յատուկ շնորհակալ ըլլալու
պարտականութիւննիս կը յայտնեմ հրապարակաւ , որ
մեզ քաջալերելու յօգուած մը գրեր է . մինչեւ հիմայ
եղածներէն ցուցնելով որ կրօնական ժողովոյն յատուկ
մէկ դրութիւն մը եղած է իրեն , ինչպէս բաներուն
վրայօք լուռ կենալ . Պափաքելի է մեզ հաւատալը
որ այս լուութիւնը չէ թէ տարապարտ , այլ հիմնաւոր
երկիւղ մը եղած ըլլայ . դատելու աճապարելով սխա-
լանաց մէջ իշխալէն վախնալ :

Ստույտ մասնաւոր գրածը ծաղու եւ արհամարհա-
նաց արժանի սեպուած է անոնց ամէնուն որ չէ թէ
միայն կարդալ . այլ եւ կարդացածնուն վրայ խորհը-
ղածել ալ գիտեն . որովհետեւ ինչ բան որ ես խոչ-
է մը կը խնդրեմ որ ստուգեն եւ հրատարակեն ի
պատիւ , ասիկայ ինք մինակ իր խելքովը կարեն նե-
տեր է . մենք ալ նոյնպէս անոր գրածները կը նետեմք
ուր որ արժան է :

Մասիւր կրօնական ժողովոյ մէկ արձանագրու-
թիւնը կը հրատարակէ , Աղկիրիադէսին իր շանը պող-
կտրելու յառաջարան դնելով : Ասոր վրայ պէտք եղած
խորհրդածութիւնները կը յայտադնեմ մինչեւ մեր բո-
ղոքոյն վրայ կրօնական ժողովոյն բռնելու ընթացքը
հասկընալու :

ՏՆՕՐԷՆ=ԽՄԲԱԳԻՐ ԵՒ ՏՊԱԳԻՂ

ՅՈՎ.Է. ԳՐ. ՏՐ. ԿՐԳ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՎԵՋԻՐ-ԻՆՆ